

Brand meester?

Begin juli stond de Strabrechtse heide in vuur en vlam.

In de duinen bij Schoorl woedden afgelopen jaar zelfs meer dan tien branden. Wordt het gevaar van natuurbrand onderschat?

‘Kijk, eindelijk, een nieuw dennetje!’ Jeroen Pater, boswachter van Staatsbosbeheer in Schoorl, wijst op een minuscuul groen puntje dat net boven de grond komt in een geblakerde woestijn met boomlijken. De brandlucht is verdwenen, maar het bos oogt nog altijd even grauw en troosteloos als net na de natuurbrand die een jaar geleden 60 hectare dennenbos en open duin in de as legde. ‘Ik kreeg melding van een brandje in de duinen’, vertelt Pater. ‘Toen ik arriveerde zag ik een enorme rookwolk. De brandweer was er al. Ik heb mijn auto zo neergezet dat ik indien nodig snel weg zou kunnen racen en heb een vuurzweep gepakt. Daarna is alles als in een film verlopen.’ Ondanks de inzet van zo’n negentig brandweerwagens was er door de harde wind geen houden aan. Pas in de binnenduinderand, waar loofhout overheerst én door een fikse plensbui kwam de brand tot stilstand. Ruim vijfhonderd mensen moesten uit voorzorg hun huis verlaten. Sindsdien is het vaker hommeles rondom Schoorl. ‘Dit jaar hebben we al tien branden gehad; in één jaar tijd is ongeveer 120 hectare afgebrand. Waarschijnlijk aangestoken, zoiets gebeurt eigenlijk nooit spontaan. In 1996 hadden we de heetste en droogste julimaand ooit. Toen is er hier niets gebeurd.’

Oliebolzwam

Over het armetierige bos zit Pater niet echt in zak en as. ‘Dat is hier in de jaren dertig op het arme zand van de duintoppen geforceerd neergezet, om het dorp tegen stuivend zand te beschermen, met turf en zelfs visafval voor de bemesting. Een deel van de bomen wilden we al weghalen om een paraboolduin weer te laten stuiven. Dat hebben we nu versneld gedaan. De rest van het bos laten we voorlopig staan; eerst maar eens kijken wat er gebeurt.’ Voorlopig is daar, temidden van alle destructie een zeldzaamheid te bewonderen: oliebolzwammen, een Rode lijstsoort, net als andere aan brandplekken gebonden paddestoelen. In het open duin, waar het vuur Helm, hei en humus verteerde, is het groen wél weer teruggekeerd. ‘Vooral grassen, Zandzegge en, gelukkig, weinig Duinriet’, vertelt Pater. ‘We laten het gebied nu begrazen door Black Aberdeen Angus-runderen om meer variatie te krijgen en heideplanten extra kansen te geven.’ Vanuit ecologisch perspectief is de schade van vorig jaar te overzien, meent de boswachter. ‘Natuurlijk zijn er heel veel dieren verbrand, maar al na een paar weken zagen we weer de sporen van Zandhagedissen.’

Meer moeite heeft Pater met een brand dit jaar, waarbij 45 hectare van 't Groote Ganzenveld in vlammen opging. ‘Dat was echt één van onze parels, één van de weinige terreinen in Nederland waar zonder ingrijpen van de mens heide groeit, met prachtige tientallen jaren oude struikheideplanten. Die krijgen we niet snel terug.

Oliebolzwam in afgebrand dennenbos bij Schoorl (foto: Kees Roobeek).

Bovendien is de grond door de brandweerwagens flink kapot gereden.

We zouden graag plaggen, maar dat kost zo’n 10 duizend euro per hectare; ik heb geen idee hoe we daar aan moeten komen.’ Sowieso kampt Pater met financiële zorgen. ‘Door de branden hebben we zo’n 2,5 miljoen euro schade, vooral aan de wegen. Die zijn kapot gereden door de brandweerwagens. En dan heb ik het nog niet eens over de extra inzet van personeel, bijvoorbeeld voor surveillances.’

De branden in Schoorl en die op de Strabrechtse heide bij Eindhoven dit voorjaar, zouden Nederland wakker moeten schudden, meent Alette Getz-Smeenk, werkzaam bij de Veiligheidsregio Noord- en Oost-Gelderland en landelijk kwartiermaker interbestuurlijke samenwerking natuurbranden. ‘Sinds 1996 houdt de natuursector niet meer bij wanneer en hoeveel hectare natuurterrein in Nederland afbrandt’, aldus Getz-Smeenk. ‘Maar de indruk van de brandweer op de Veluwe is dat daar een stijgende lijn in zit. Bovendien hebben we vrij kort achter elkaar een aantal branden gehad met grootscheepse ontruiming, zoals in Schoorl. Dat moet toch aan het denken zetten, zeker als je de klimaatverandering serieus neemt. Onderzoek wijst uit dat de kans op een onbeheersbare brand veel groter is dan vaak wordt gedacht.’ Volgens de kwartiermaker is het hoog tijd voor een landelijk programma natuurbranden, waarin overheden, onderzoeksinstellingen en natuurbeschermingsorganisaties samen beleid maken en onderzoek doen naar de mogelijkheden van preventie en bestrijding.

Maatschappelijke risico's

Brandveiligheid in natuurgebieden is bestuurlijk gezien een braakliggend terrein, meent Getz-Smeenk. ‘We moeten af van het idee: wij de natuur, zij de brand. Dat is niet meer van deze tijd. Meer samenwerking tussen brandweer en natuurgroen kan

Duinbrand bij Schoorl, augustus 2009 (foto: Pieter Grevelt).

veel winst opleveren, ook uit het oogpunt van biodiversiteit. Want ook de brandweer heeft nog veel te leren. Die is gespecialiseerd in stedelijke problematiek. Omgaan met aspecten van ecologie en biodiversiteit vergt een andere manier van kijken.'

De kwartiermaker signaleert een reeks praktische pijnpunten. Door modern natuurbeheer blijft er meer hout in het bos achter, wat de brandbaarheid verhoogt, zo vermoedt ze. Verder kampen natuurgebieden met gebrek aan bluswater – op de Strabrechtse heide was dat een knelpunt; laat de bereikbaarheid voor de brandweer te wensen over en groeien brandgangen dicht. Toch ziet ze ook lichtpuntjes. Zo gaat de provincie Gelderland aan de slag met preventie; op de Utrechtse Heuvelrug en in Montferland zijn extra waterputten in het bos geslagen. En na de brand op de Strabrechtse heide stelde de Tweede Kamer vragen over de brandveiligheid in de natuur.

Jeroen Pater is lovend over zijn relatie met de brandweer. 'Alle calamiteitenplannen zijn bijgewerkt; de hoofdwegen in de duinen hebben we extra gesnoeid zodat de brandweerwagens er goed door kunnen en op strategische punten zijn een waterwagen en twee grote waterbakken neergezet', aldus de boswachter.

Op lokaal niveau is de samenwerking meestal uitstekend, beaamt Sander Wijdeven, boscoloog en brandexpert bij Staatsbosbeheer in Driebergen. 'Ik wil het risico voor bezoekers en omwonenden niet onderschatten, maar de kans op natuurbrand neemt af, vooral doordat het aandeel gemengd- en loofbos toeneemt. Samen met een collega van Alterra heb ik berekend dat als je alle Nederlandse bossen onderbrengt in de zogeheten bosverzekering, met al z'n verschillende risicocategorieën, de premie in vergelijking met de jaren vijftig met eenderde zou zijn gedaald. Zelfs als je rekening houdt met de klimaatverandering, ben ik er van overtuigd dat het gevaar steeds minder wordt. Natuurlijk zal er op lokaal niveau wel eens een extra brandgevaarlijke situatie ontstaan, natuurlijk is er wel eens een weg dichtgegroeid waar dat beter niet had kunnen gebeuren, maar over het hele land gezien neemt het risico af.'

Wijdeven is ook niet overtuigd dat modern natuurbeheer bossen gevaarlijker maakt. 'Tak- en tophout liet men vroeger óók liggen, hooguit blijft er nu ook dikker hout in het bos achter. Op den duur vat dat natuurlijk vlam, maar voor de escalatie van een brand is dat niet van belang. Dat horen we tenminste van brandweermensen uit landen als Portugal, waar ze veel ervaring hebben. Over takken en stammen die meer dan polsdik zijn, maken ze zich daar geen zorgen.'

Zijn collega Mart-Jan Schelhaas, brandexpert bij Alterra valt hem deels bij. 'In de jaren zestig werd ook niet elk takje opgeruimd. Vergelijken is erg moeilijk; in het ver-

leden zijn geen metingen gedaan over de hoeveelheid brandbaar materiaal in het bos. Dat geldt trouwens ook voor de stelling dat een andere bossamenstelling het gevaar ook bij extreme branden vermindert. Dat is een vermoeden; daar zijn geen metingen van.'

Over de gevolgen van brand voor de natuur maken beide experts zich weinig zorgen. 'Als brand een klein deel van een gebied aantast, brengt dat vaak een welkome verandering en verjonging; dat houdt het systeem gevarieerd', aldus Wijdeven. 'Vaak lees je krantenkoppen over verwoeste natuur', stelt Schelhaas. 'Dat is onzin. De natuur wordt echt niet minder van een brand. Wel kan het leefgebied van bijvoorbeeld een Zandhagedis of de groeiplaats van een zeldzame plantensoort verdwijnen. Doordat de natuur in Nederland zo is versnipperd, is het dan niet vanzelfsprekend dat zo'n soort terugkeert.'

Littekens

Jeroen Pater verwacht dat op zijn arme duingrond de gevolgen van de brand nog lang zichtbaar blijven. Bij boswachter Wim Huijsman zijn de littekens nagenoeg geheeld. Vijftien jaar geleden ging in de boswachterij Kootwijk zo'n 90 hectare dennenbos en dichtgegroeide hei in vlammen op, nadat er een brandje was ontstaan in de middenberm van de A1. 'Dat was een heel nare aanblik', kijkt Huijsman terug. 'Enorm veel dieren waren omgekomen, fraaie vliegdennen en jeneverbesstruwelen verbrand. We hebben toentertijd besloten alles te laten staan. Door al dat dode en kwijnende hout kregen we heel veel insecten, met als gevolg een ware invasie van insectenetende vogels. Het leek wel of er een blik spechten was opengetrokken. En er ontstonden prachtige haarmostapijten. Nu, vijftien jaar later, zien bezoekers er denk ik niks meer van. Hooguit dat er nu wat meer berken staan.'

Een ramp wil Huijsman de brand dan ook niet noemen – 'een snelweg door je bos is erger' – maar hij wil de gevolgen niet bagatelliseren. 'Zo'n brand brengt heel veel narigheid met zich mee. Het hoort ook niet in onze natuur thuis; de mens heeft er altijd de hand in. Er wordt wel gepropageerd om brand als beheermaatregel in te zetten, maar dat is mijns inziens net zo goed een menselijke verstoring. Bovendien geef je dan allerlei lieden wellicht het idee dat ze een handje moeten helpen.'